

„A monopóliumok és köztük a kartelek rendezése a mai gazdasági életnek egyik alapvető kérdése, sőt főproblémája”

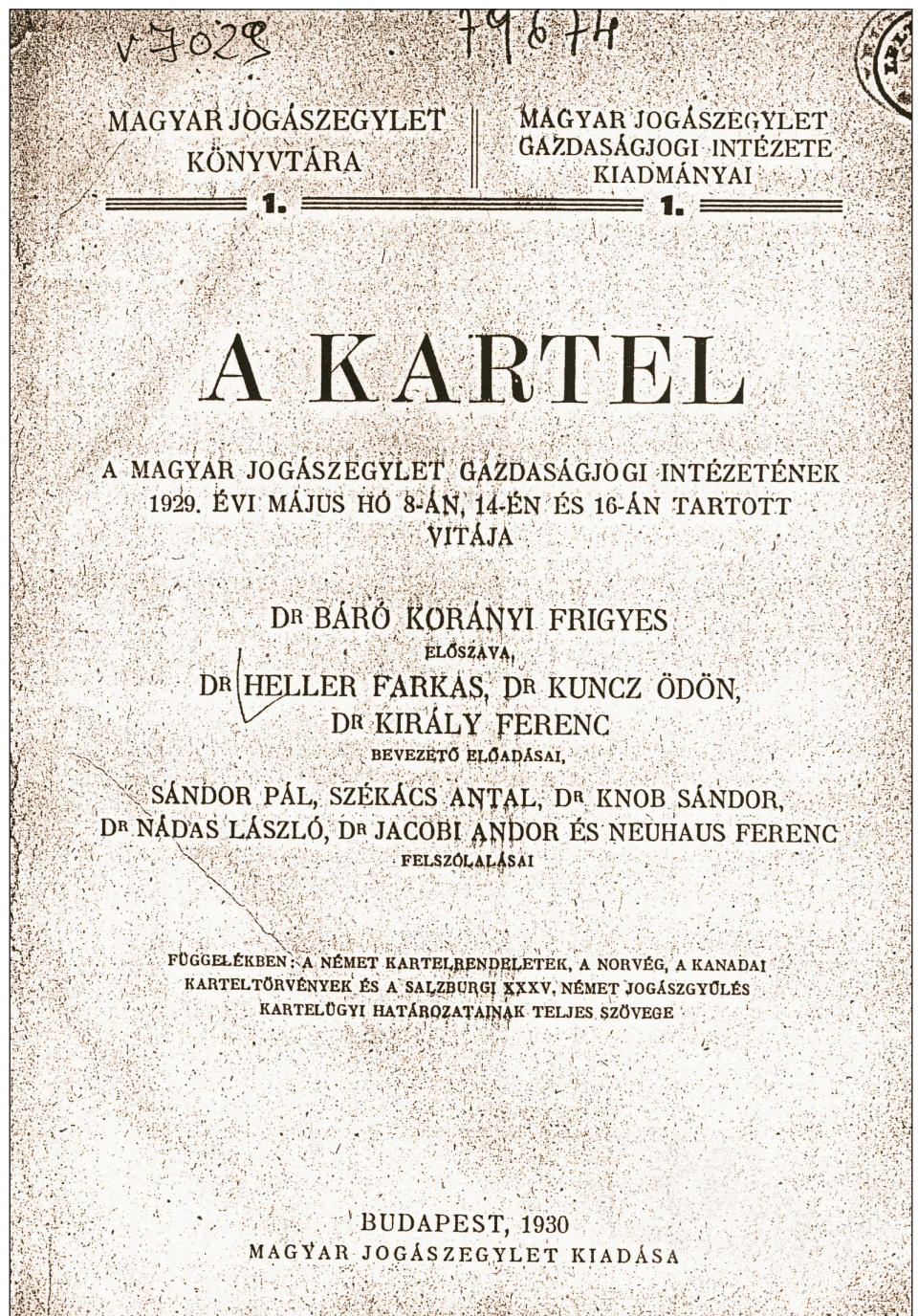
A Magyar Jogászegylet Gazdaságjogi Intézete 1929 májusában három napon át vitát tartott a kartelek témakörében. A vitában elhangzottakat a Magyar Jogászegylet 1930-ban *A kartel* címmel külön kiadványban jelentette meg, közölve Heller Farkas bevezető előadását is, amelynek egyes gondolatait az alábbiakban röviden ismertetjük.

Amint azt Heller Farkas kiemelte, „eleinte úgy látszott, hogy a kartelekben tervszerűen felépített monopóliumok csak a védekezés eszközei, csak a verseny túltengése ellen irányított alakulatok, amelyek talán múltó jellegűek és inkább csak a kapitalizmus túl gyors fejlődése teremtette válságszerű helyzetből való kibúvásnak az útját jelzik”. Később azonban megmutatkozott, hogy „a kartelek csak az egyik irányát jelzik egy sokkal általánosabban ható és távolról sem csupán csak védekező erőnek, mely az ipari koncentráció felé vezet és ma már a kartelek mellett számos más válfajban, mint konszernekben, részesedési társaságokban és érdekközösségekben hatalmasan bontakozott ki. Így tévesnek kellett felismerni azt a nézetet, mely a kartelekben mesterséges, mintegy a piac természetével ellentétes alakulatokat látott. Kitűnt, hogy ugyanaz a tőke, mely kezdetben való érvényesüléséhez a verseny szabadságát követelte, maga hozta létre azokat a szervezeteket, amelyek lényegüknél fogva a verseny szabadságával szembehelyezkednek”.

Heller Farkas szerint a nagyvállalatnál a verseny miatti veszteség könnyebben előállhat a piac meg nem felelő alakulása mellett, mert „éppen az állótókének nagy aránya erősen csökkenti alkalmazkodóké-

pességét arra az esetre, ha a piac helyzete a kínálat, tehát a termelés összehúzóását követeli. Az épületek, gépek és felszerelések méretezése már a termelés mére-

tezését is jelenti gazdasági szempontból, mert mihamlabb a piaci viszonyok alakulása folytán csak kevesebbet lehet megfelelő ár mellett elhelyezni, a nagy befektetések

mellett a termelés veszteségesse válik az ily üzem számára. Ez az oka annak, hogy a verseny esélyei sokkal érzékenyebben érintik bizonyos határokon túl a nagyüzemet, mint a sokkal nagyobb mozgékony-sággal bíró kisüzemet, melyet nem terhelnek ilyen mértékben állandó befektetések. Ezért a nagyvállalatoknál sokkal természetesebb és sokkal indokoltabb is a verseny kiküszöbölésére irányuló minden törekvés”.

„A kartelek tehát a kapitalizmus átalakulásának a következményei és a karteleket, mint a tömörülés gyümölcseit, a kapitalizmus bennrejlő erői váltják ki”, húzta alá Heller Farkas. „Csak a kezdő kapitalizmus kiált szabadság után, csupán ennek a természetes környezete a vállalatok között való szabad versengés. A kifejlett kapitalizmus már csak méreteinél fogva is a tömörülést és ezzel a verseny korlátozását kívánja. E fejlődés következményei a kartelek, az egyéb töketömörülésekkel együtt.” „A kartel szükségszerűség, mert a gazdasági rendet mozgató erők következménye”, s hozzátette, „eredménytelen-ségre vannak kárhozthatva mindazok a törekvések, amelyek a karteleket el akarják nyomni”. Ugyanakkor az magában véve, hogy „a kartel szükségszerű fejlemény, szabályozásának feladata alól nem ment fel, hanem ellenkezőleg, csak égetőbbé teszi azt a kérdést, hogy milyen álláspontot foglaljon el a gazdasági politika a kartelproblémával szemben”.

Megállapította: „a kartelkérdés elbírálásánál a gazdaságpolitikának a régi alapjai, melyek a be nem avatkozás álláspontját hirdetik, felmondják a szolgálatot”. A kartell kiküszöböli a versenyt és helyébe a monopóliumot állítja. El kell ismerni azt, hogy a gazdasági politikát „miután a verseny, mint a piac rendező elve nagy mértékben kiküszöbölődött, más alapra kell helyezni. Ez az alap pedig nem lehet többé egyszerűen a gazdasági erők szabad érvényesülésének követelése, mert hiszen a szabad érvényesülést meg lehet indokolni azzal, hogy a verseny az erők kellő

kiegyensúlyozását teremti meg, de épenséggel nem lehet megokolni azzal, hogy a monopólium hasonló eredményt idézne fel”.

„A gazdasági szabadság a kezdődő kapitalizmus gazdasági politikájának kiindulási alapja. A kifejlett kapitalizmus gazdasági politikáját ez alaptételre felépítve anakronizmust követünk el. A tények változásához kell szabnunk mindenkor a követelményeket is.” Heller Farkas szerint „a gazdasági politikának egészen új szemzőgét kell kialakítani ahhoz, hogy a kartelproblémában eligazodhassunk”.

Úgy látja, sem a teljes, minden korlát nélkül való gazdasági szabadság, sem pedig a minden irányban való állami szabályozás nem jelenti a megoldást, valahol e két szélsőség között kell a gazdasági politika kívánatos haladási irányát keresni. „Csak egy eszmény van elég távol ahhoz, hogy vonalába essék úgy az érvényesülési szabadság, mint ennek szükséges korlátozása, és ez a közérdek, a társadalomban ütköző érdekek hatásának kiegyensúlyozása.” „A szabadság tisztelése, de csak addig, míg nagyobb érdekekbe nem ütközik, van egyedül oly tisztas távolban, hogy egyoldalúságtól mentes és az élet bonyolult voltaival, az egyén és a társadalom viszonyával számoló irányt szabhat a gazdasági élet menetének.”

A kartellek szabályozása kapcsán emlékeztetett rá, fel kellett ismerni, a kartelleknek nemcsak hátrányaik vannak. „A kartellek határozottan a gazdasági haladás tényezői.” Gazdaságilag igen nagy előnyeik vannak, mert elvégre is a piac szervezése magában véve semmi esetre sem baj. A piac szervezése nemcsak, hogy nem ütközik a közérdekbe, hanem éppoly közérdek, mint a technikai haladás előmozdítása, mely a kartelleknek egy fontos hatása. A termelés és a piac anarchiája senkinek sem használ és csak erőpazarlást jelent. „A kartelek ma már régen túlvannak a fejlődés ama fokán, amely egyszerűen csak piaci szempontból fogta össze a vállalatokat és az árpolitikában merült ki. Erősen

elmélyültek a termelés irányába.” „A kartelek ma már erősen a termelés szervezeteivé lettek, és ez irányban a közérdekben is nem csekély szolgálatot tesznek.”

Hangsúlyozta, ugyanakkor „nagyfokú elvakultság volna azt gondolni, hogy a kartelleknek csak előnyeik vannak,” azzal, hogy a kartellek hátrányait elsősorban nem a termelés terén kell keresni. Itt előnyeik domborodnak ki, mert a termelés állandósításának, gazdaságosságának, tökéletesítésének és racionalizálásának tényezői. „Minden monopóliumnak és így a kartelnek is hátránya abból származik, hogy magánkézben, tehát magánérdekek szolgálatában nagy méreteket öltő hatalmat összpontosít. E hatalom a maga mivoltában piaci hatalom és közvetlen érvényesülési köre ennél fogva az áralakulás és a jövedelemelosztás terhére esik.”

Heller Farkas szerint „a monopóliumok és köztük a kartelek rendezése a mai gazdasági életnek egyik alapvető kérdése, sőt főproblémája.” „A gazdasági politika új, igazán korszerű irányban való tájékozódása csak annak megállapításával történhetik, hogy gazdasági rendünk szükségszerűleg letért a versenyszabadság útjáról. Csak aki lehuny szemmel jár a világban, nem veszi észre, hogy gazdasági politikánk minden vonatkozásában a józan állami beavatkozás, az egyéni és közérdek helyes összeegyeztetésének kérdései felé terelődött.”

Kifejtette, „az egymással versenyző magánvállalatok belső ügyei magánügyek; nem így a kartelnél, amely szuperindividuális tömeghatásánál fogva már a közt érdeklő alakulat”. „Az államnak meg kell adnia számukra a kibontakozás és a működés lehetőségeit, de egyúttal ellenőrzés és szabályozás tárgyává kell tennie a karteleket.” Aláhúzta: „nem a kartel megrendszabályozása, hanem helyes alapon való szabályozása a megoldandó feladat”.

**Készítette:
Zavodnyik József**